
ГОТФРІД ВІЛЬГЕЛЬМ ЛЯЙБНІЦ (1646–1716): МІЖ ФІЛОСОФІЄЮ, ЮРИСПРУДЕНЦІЄЮ ТА БІБЛІОТЕКОЮ

Володимир Абашнік

Харківський національний медичний університет
Кафедра філософії
ORCID iD: 0000-0002-2584-5929

Анотація: стаття присвячена плідній діяльності видатного німецького вченого та просвітника Г.В. Ляйбніця. Спочатку вказано на основні етапи його творчого шляху у юридичному та філософському контексті. На завершення окреслені головні досягнення та заслуги Г.В. Ляйбніця на посаді головного бібліотекаря у Ганновері та Вольфенбюттелі.

Ключові слова: Г.В. Ляйбніц, просвітництво, філософія, юриспруденція, бібліотека.

Німецький вчений Готфрід Вільгельм Ляйбніц (1646–1716) був не лише одним із фундаторів раннього Просвітництва, але також відомий своїми працями у царині філософії, юриспруденції, теології та природознавчих наук, які виказували широкі впливи, зокрема, й в Україні [1; 2; 5; 6]. У цьому сенсі авторитетний австрійський філософ Вольфганг Рьод (1926–2014) у восьмому томі під назвою «Філософія Нового часу 2. Від Ньютона до Руссо» (1984) своєї фундаментальної «Історії філософії» справедливо наголошував: «Мислення Ляйбніця було настільки багатостороннім, що воно лише частково може розглядатися в рамках історії філософії; а частково воно належить сферам юриспруденції, математики, природознавчих наук та теології» [14, 67]. Отже, тут спочатку нагадаємо про головні заслуги цього німецького мислителя в контексті основних етапів його життєвого та творчого шляху.

Г.В. Ляйбніц вивчав філософію та юриспруденцію у відомих німецьких університетах – Йені та Ляйпцігу, де в досить юному віці захистив спочатку магістерську (1664), а потім докторську дисертації (1666) з філософії. Вже в 1667 р. він оприлюднює юридичну докторську дисертацію «Про заплутані випадки в праві» («De Casibus Perplexis In Jure») та захищає її в університеті міста Нюрнберг (Universitate Norica), який знаходився у м. Альтдорф біля Нюрнбергу (саме тому його ще називають Альтдорфський університет). В тому ж таки 1667 р. Ляйбніц вступає на службу до Майнцького архієпископа Йоганна Філіпа фон Шьонборна й стає співробітником комісії по кодифікації «Corpus Juris». А в березні 1672 р. він направляється з дипломатичною місією спочатку в Париж, а

через рік в Лондон, під час якої знайомиться з такими видатними мислителями того часу, як Спіноза, Мальбранш, Гюйгенс, Бойль та Маріотт [3].

Вже в 1676 р. Г.В. Ляйбніця було запрошено на посаду придворного бібліотекаря в місті Ганновер, де в 1677 р. він став спочатку юридичним радником, а в 1691 р. придворним історіографом. Тут до кінця свого життя він виконував різні дипломатичні, юридичні, наукові завдання Ганноверського двору. Зокрема, як практикуючий юрист Г.В. Ляйбніц обґрунтував право Ганноверського двору на британську корону, внаслідок чого з 1 серпня 1714 р. місцевий курфюрст Георг I Людвіг став Георгом I, королем Великої Британії та Ірландії. Окрім численних публікацій з філософії, юриспруденції та інших сфер науки Ляйбніц залишив після себе біля 200 тисяч сторінок рукописів, які до сих пір публікуються в Німеччині у виданні в чотирьох серіях [4].

Серед найважливіших філософських праць Г.В. Ляйбніця були: «Нові розвідки про людський розсудок, автора системи наперед установленої гармонії (1704), «Теодицея» (1710), «Монадологія» (1714). Тут німецький науковець виклав та обґрунтував своє вчення про «наперед установлену гармонію» на основі трьох законів (принципів): 1) принцип тотожності, 2) принцип достатнього обґрунтування (підстави), 3) принцип найкращого із можливих світів. Для розуміння філософської позиції Ляйбніця важливу роль відіграє його проект «загальної науки» (*scientia generalis*), котра повинна охоплювати, з одного боку, філософію, теологію, медицину, право, а, з іншого боку – новітні відкриття в науках. Тобто, «загальна наука» у розумінні Ляйбніця повинна керуватися принципом взаємодії «теорії та практики» (*theoria cum praxi*).

Крім названих сфер різносторонньої творчості німецького вченого важливе місце у його житті займали бібліотеки. У цьому відношенні можна констатувати, що діяльність Г.В. Ляйбніця як бібліотекаря згадується у всіх біографічних матеріалах про цього мислителя. Але предметом більш детального розгляду вона була здебільшого у німецькомовній літературі, де є досить сформована дослідницька традиція. Тут слід назвати окремі німецькі статті, наприклад: «Ляйбніц як бібліотекар: доповнення до ювілею Ляйбніця» (1917) Клауса Льофлера [12], «Ляйбніц як бібліотекар, або питання: «Як мені отримати достатньо грошей на хороші книги?» (1987) Райнгільди Хельги Майер [13], «Щасливий випадок для Ганновера. Готфрід Вільгельм Ляйбніц: універсальний вчений та бібліотекар» (2020) Аннетте фон Бьоттіхер та Георга Руппеля [7].

Також цікавою у даному контексті є німецька збірка статей під назвою «Між князівською сваволею та благом людства. Готфрід Вільгельм Ляйбніц як бібліотекар» (2008), яка вийшла за редакцією німецької дослідниці Карін Гартбеке [15]. У цій збірці можна вказати на наступні статті: «Листування Ляйбніця у бібліотеці імені Готфріда Вільгельма Ляйбніця як частина світової спадщини документів ЮНЕСКО. Замість передмови» Георга Руппеля, «Готфрід

Вільгельм Ляйбніц у дзеркалі бібліотеки Бойнебурга» Катрін Пааш, «Між князівською сваволею та благом людства. Перші роки Ляйбніця у якості придворного бібліотекаря у Ганновері» Карін Гартбеке, «Про правильне адміністрування науковою скарбницею. Щодо проектів експертної бібліографічно-бібліотекарської систематики Ляйбніця» Штефана Вальдгоффа та інші.

Важливу роль у кар'єрі юного Г.В. Ляйбніця, зокрема й майбутнього Ляйбніця-бібліотекаря, відіграв відомий дипломат, державний та політичний діяч, барон Йоганн Християн фон Бойнебург (1622–1672), який примітив його в 1667 р. у Нюрнберзі та доклав зусиль, щоб Ляйбніця прийняли до згаданої юридичної комісії впливового курфюрста Майнцького. Але спочатку барон запропонував Г.В. Ляйбніцю навести лад та облаштувати його приватну бібліотеку, яка вважалася тоді одним із найбільших приватних книжкових зібрань у німецьких землях. Завдяки своїм дипломатичним зв'язкам та службовим подорожам барон Й.Х. фон Бойнебург отримував новітні видання з Парижу, Лондону, Стокгольму, Амстердаму та інших європейських столиць. До речі, його бібліотека збереглася до сих пір, а її фонди є важливою складовою частиною та окрасою університетської бібліотеки міста Ерфурт (зараз це столиця федеральної землі Тюрінгія).

Окрім роботи на посаді головного бібліотекаря в Ганновері Г.В. Ляйбніця за часів правління Ернста Августа Брауншвайгського (1629–1698) в 1691 р. за сумісництвом призначили ще й головним бібліотекарем у Вольфенбюттелі. На цій посаді видатний філософ виконував свої обов'язки до самої смерті в 1716 р. Хоча в цей період Ляйбніц мешкав у сусідньому Ганновері, але він доклав чимало зусиль для придбання нових книг, манускриптів та облаштування приміщень для їх зберігання у Вольфенбюттелі. До речі, одним із його наступників на посаді головного бібліотекаря у Вольфенбюттелі в 1770–1781 рр. був відомий німецький письменник та просвітник Готгольд Ефраїм Лессінг (1729–1781). Зараз – це знаменита своїми старовинними фондами «Бібліотека імені герцога Августа у Вольфенбюттелі» (нім. Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel).

Тепер звернімося до особливостей роботи Г.В. Ляйбніця в якості бібліотекаря. Звичайно, як філософа та юриста його в першу чергу цікавило змістовне наповнення бібліотеки, тобто книги, документи, атласи тощо. Так, в 1678 р. у своєму манускрипті під назвою «Універсальний атлас» (лат. «Atlas Universalis») він виказував наступні плани: «Однак мені приходить на думку, що загальна енциклопедія переважно може бути охоплена так би мовити в універсальному атласі. Тобто, спочатку перед очима можна розкласти майже все те, що повинно викладатися та що необхідно вивчати» [10, 81]. Таким чином, тут важливою була думка Г.В. Ляйбніця про енциклопедичне знання, з одного боку,

але також – про наочне відображення такого знання у вказаному універсальному атласі, з іншого боку.

Щодо ролі бібліотеки показовим було послання Г.В. Ляйбніця в 1695 р. до своїх патронів, правлячих герцогів Антона Августа та Антона Ульріха, де він так окреслював майбутнє бібліотеки: «Кінцева мета великої княжої бібліотеки, на мій погляд, тепер полягає у двох вже згаданих речах, а саме: у її корисному використанні всіма, та у великій славі самого правителя...» [9, 60]. Таким чином, тут Г.В. Ляйбніц, по-перше, вказує на важливість отримання всіма користувачами певної користі від інформації, котра зберігається у фондах бібліотеки. По-друге, філософ наголошує на тому, що бібліотека також може бути джерелом слави правителя. Останній аргумент повинен був спонукати герцогів та князів невеликих німецьких князівств та герцогств до фінансової підтримки бібліотеки, тобто до закупівлі нових книг, манускриптів, атласів тощо.

Звичайно, закупівля нових книг та інших носіїв інформації (у сучасній термінології) потребувала вирішення питання із приміщеннями для зберігання нових фондів. Тому філософ та бібліотекар Г.В. Ляйбніц під час своїх наукових подорожей намагався ознайомитися із різним досвідом зберігання книжкових фондів в інших країнах Західної Європи. У цьому сенсі досить цікавими є його записи, які збереглися у манускрипті під назвою «Деякі курйозні замітки, котрі я зробив під час моїх попередніх подорожей» (1688). Зокрема тут Г.В. Ляйбніц підкреслював: «В деяких місцях я спостерігав, як бібліотеки розміщують у дуже високих парадних приміщеннях, а зверху, навколо них створюють галерею, щоб не треба було підійматися до книг за допомогою драбин. Тим самим бібліотеки також отримують більший оглядовий простір та мають більше світла» [8, 60]. Отже, філософа цікавили не лише зміст бібліотечних фондів, але також технічні умови їх зберігання та доступу до них читачів.

На завершення слід згадати досить пророцькі слова цього німецького вченого: «Відомо, що бібліотека з цінними друкованими книжками належить до тих речей, котрі не можна зберегти лише завдяки звичайному зберіганню, тобто її неможливо зберігати у доброму стані, якщо вона не буде збільшуватися» [11, 43]. Таким чином, у цих словах Г.В. Ляйбніця закладене певне бачення майбутнього бібліотеки: важливими є не лише зберігання наявних фондів бібліотеки, але також її збагачення та примноження. Й тут спостерігається інтуїтивне відчуття видатного філософа, яке є характерним для всіх аспектів його творчості та діяльності, зокрема й на посаді керівника бібліотеки.

В якості *основних висновків* можна констатувати наступне. По-перше, плідна діяльність універсального вченого Г.В. Ляйбніця виказала широкі впливи не лише на філософію та юриспруденцію, але й на розвиток епохи Просвітництва в цілому. По-друге, Г.В. Ляйбніц під час своєї діяльності на посаді головного бібліотекаря у Ганновері та Вольфенбюттелі також зробив великий внесок в

розвиток бібліотек та бібліотечної справи. По-третє, ідеї великого німецького мислителя щодо змістовного та технічного облаштування бібліотек та їх впливів на суспільство та суспільні процеси можуть надавати певні імпульси для розвитку сучасних бібліотек в нових реаліях на початку 21-го століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абашнік В.О. Ляйбніц Готтфрід Вільгельм. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 томах. Том 2: Філософія права / Ред. С.І. Максимов.* Харків: Право, 2017. С. 433–437.

2. Абашнік В. Німецька просвітницька філософія у Харківському колегіумі. *Література. Духовність. Нація: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди», 17 травня 2019 року).* Харків: Майдан, 2020. С. 38–46.

3. Abaschnik V.A. «Die neue Evolutionsmonadologie» von Isidor Savvic Prodan (1854–1919). IX. *Internationaler Leibniz-Kongress unter der Schirmherrschaft des Bundespräsidenten. Natur und Subjekt. Vorträge. Herausgegeben von Herbert Breger, Jürgen Herbst und Sven Erdner (Hannover, 26. September bis 1. Oktober 2011).* Hannover: Druckerei Hartmann, 2011. 1. Teil. S. 1–10.

4. Abaschnik V.O. „Leibniz als Verteidiger des Christentums“. Die Charkower Universitätstheologie (1804–1920) über Leibniz. „Für unser Glück oder das Glück anderer“. *Vorträge des X. Internationalen Leibniz-Kongresses, Hannover, den 18.–23. Juli 2016. Hg. von Wenchao Li.* Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag, 2016. Band II. S. 557–569.

5. Abaschnik V.O. Leibniz-Rezeption in der Ukraine im 18. und 19. Jahrhundert. *Nihil sine ratione. Mensch, Natur und Technik im Wirken von G.W. Leibniz. VII. Internationaler Leibniz-Kongress. Berlin, 10.–15. September 2001. Vorträge in 3 Teilen hg. von Hans Poser u.a.* Berlin: Druckhaus Berlin-Mitte, 2001. 1. Teil. S. 1–8.

6. Abaschnik V.O. Vladimir Karinskij und der ukrainisch-russische Neuleibnizianismus. *Einheit in der Vielheit. VIII. Internationaler Leibniz-Kongress (Hannover, 24. bis 29. Juli 2006). Vorträge 1. Teil, hg. v. Herbert Breger, Juergen Herbst u. Sven Erdner.* Hannover: Druckerei Hartmann, 2006. S. 1–8.

7. Ein Glücksfall für Hannover. Gottfried Wilhelm Leibniz: Universalgelehrter und Bibliothekar / Annette von Boetticher, Georg Ruppelt. *BuB: Forum Bibliothek und Information. Fachzeitschrift des BIB.* Reutlingen: Berufsverband Information Bibliothek; Bad Honnef: Bock + Herchen, 2020. Bd. 72, 5. S. 268–271.

8. Leibniz G.W. *Sämtliche Schriften und Briefe. Reihe 1. Allgemeiner politischer und historischer Briefwechsel.* Darmstadt: Otto Reichl Verlag, 1954. Bd. 5 (1687–1690). XLIX, 794 S.

9. Leibniz G.W. Sämtliche Schriften und Briefe. Reihe 1. Allgemeiner politischer und historischer Briefwechsel. Darmstadt: Otto Reichl Verlag, 1982. Bd. 11 (Januar–Oktober 1695). LXIX, 895 S.

10. Leibniz G.W. Sämtliche Schriften und Briefe. Reihe 6: Philosophische Schriften. Berlin: Akademie Verlag, 1999. Bd. 4 (1677–Juni 1690). Teil A. XCI, 1002 S.

11. Li W. Drehscheibe des Wissens – und Zierde für jede Bibliothek. Präsentation drei neu erschienener Bände der Leibniz-Akademieausgabe am 15. Dezember 2011. Hannover: Wehrhahn Verlag, 2012. 47 S.

12. Loeffler K. Leibniz als Bibliothekar: ein Nachtrag zum Leibnizjubiläum. *Zeitschrift für Bücherfreunde*. Leipzig: Seemann; Bielefeld: Velhagen & Klasing, 1917. Bd. 9, 1. S. 95–100.

13. Meyer R.H. Leibniz als Bibliothekar oder die Frage, wie bekomme ich genügend Geld für gute Bücher? *Mitteilungen. Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz*. Berlin: Staatsbibliothek, 1987. S. 159–163.

14. Röd W. Die Philosophie der Neuzeit 2. Von Newton bis Rousseau. München: Verlag C.H. Beck, 1984. 498 S.

15. Zwischen Fürstenwillkür und Menschheitswohl – Gottfried Wilhelm Leibniz als Bibliothekar. Hrsg. von Karin Hartbecke. Frankfurt am Main: Klostermann, 2008. 277 S.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ (1646–1716): BETWEEN PHILOSOPHY, JURISPRUDENCE AND LIBRARY

Volodymyr Abashnik

Kharkiv National Medical University

Department of Philosophy

Annotation: *This article is devoted to the fruitful activity of the famous German scientist and Enlightener G.W. Leibniz. At first, the main periods of his creative way in philosophical and juridical context are pointed out. At the end the main achievements and merits of G.W. Leibniz as a chief librarian in Hannover and Wolfenbüttel are outlined.*

Key words: *G.W. Leibniz, Enlightenment, philosophy, jurisprudence, library.*